

Алла ГРУШЕВА,
Катерина ХОЛЯВКО

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: ПРОБЛЕМИ, ЧИННИКИ, АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Розглянуто основні світові тенденції формування рівня заробітної плати. Виокремлено чинники, що безпосередньо чи опосередковано впливають на рівень оплати праці залежно від виду діяльності, економічного розвитку та особливостей ведення внутрішньої політики країни.

Різниця у рівнях оплати праці працівників під впливом різних факторів називають диференціацією. Рівень заробітної плати працівників залежить від багатьох чинників: галузевих і регіональних, стану ринку праці, складності, умов праці, рівня кваліфікації, результатів діяльності підприємства тощо [1]. Згідно зі статтею 94 Закону України “Про оплату праці”, заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану роботу [2].

В умовах ринкової економіки спостерігається тісний зв'язок між продуктивністю праці та її оплатою, між якістю праці та рівнем грамотності, освіченістю й кваліфікацією робітників, що дозволяє їм легше освоювати сучасні інформаційні технології, долучатися до застосування складної техніки тощо. Саме на таких підґрунтях і виникають відмінності між рівнями заробітної плати.

Відтак тема диференціації заробітної плати в усіх сферах господарювання була і залишається актуальною.

Проблемам відмінностей в оплаті праці присвячено наукові праці: В. Близнюка, А. Колота, Н. Лук'яненко. Стан і тенденції

змін заробітної плати в економіці України та механізмом її регулювання аналізували Д. Богиня та О. Грішнова. Методологічні та методичні питання порівняльного статистичного аналізу диференціації рівня оплати праці в різних країнах досліджували В. Баранов, О. Кустовська та Т. Безбородна та ін. Проте, незважаючи на велику кількість публікацій з питань оплати праці, залишаються малодослідженими проблеми диференціації заробітної плати та шляхи її зменшення.

Метою статті є порівняльний аналіз рівнів заробітної плати за видами професій й галузями діяльності в Україні та країнах світу, виявлення чинників диференціації заробітної плати, обґрунтування шляхів зменшення рівня диференціації.

У кожній країні світу, й Україні зокрема, мають місце відмінності в рівнях заробітної плати. Це пояснюється впливом таких чинників, як: компенсаційні відмінності, сегментація ринку праці, відмінності в якості праці та її унікальність [3]. Наприклад, важка фізична праця, що характеризується високою втомлюваністю, нерегулярною зайнятістю і ризиком для життя, є менш привабливою, тому роботодавці змушені високо оплачу-

вати небезпечну або у віддалених районах роботу працівників. А працю, що є соціально престижною, з регулярною зайнятістю, оплачують зазвичай досить скромно. Ці фактори знижують вартість робочої сили [3].

Вітчизняний науковець О. Кустовська визначає головні причини нерівності в оплаті праці у величезних якісних відмінностях між людьми, спричинених вродженими та фізичними здібностями, освітою, підготовкою, досвідом. Важливим фактором є людський капітал – запас корисних і цінних знань, нагромаджених під час навчання, який підвищує вартість висококваліфікованої робочої сили. Частину високої заробітної плати працівників вищої кваліфікації (юристів, менеджерів) слід розглядати як дохід на інвестиції в людський капітал [4, 115]. Також відмінність полягає в тому, що ринки праці поділені на певні групи. Наприклад, металурги й економісти належать до таких груп, що не можуть конкурувати, оскільки їм необхідні різні вміння та навички. Працівники ж однакової професії формують окрему конкурентоспроможну частину ринку робочої сили.

Відомо, що диференціація заробітної плати зумовлена й відмінностями в освіті та кваліфікації: ті працівники, що мають вищу

освіту, високу професійну підготовку і виконують відповідну роботу, одержують більшу заробітну плату, ніж ті, що не мають належної освіти та досвіду роботи за спеціальністю. В умовах науково-технічного прогресу склад робочої сили змінюється: спостерігається збільшення частки висококваліфікованої праці. Так, у зарубіжних країнах, як правило, заробітна плата працівників розумової праці в середньому перевищує заробітну плату робітників: в Німеччині – на 20%; Італії і Данії – на 22%; в Люксембурзі – на 44%; Франції – на 61% [5, 141]. Наприклад, у 2014 р. в США заробітна плата лікаря утричі перевищувала заробітну плату робітників середньої кваліфікації (табл. 1).

Аналіз даних табл. 1 показує, що в США спостерігається найвищий рівень заробітної плати відповідно до ступеня кваліфікації робітників, а саме: у сфері охорони здоров'я, науково-технічної діяльності та системи освіти, інформаційних технологій, у сфері управління та фінансів. В Україні рівні заробітної плати порівняно з США та Японією є неприпустимо низькими, а нині спостігається тенденція до ще більшого її зниження, через економічну кризу. Низькою залишається й оплата праці у сфері освіти. Так, вчителі в Україні заробляють близько 100 доларів на

Таблиця 1

Рівень заробітної плати в США, Японії та Україні за місяць у 2014 р. (дол. США) [2, 6, 7]

Вид діяльності	Країна	США	Японія	Україна*
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		6667-20834	5818	229
Професійна, наукова та технічна діяльність		4167-12500	2900	478
Конструкторські, технологічні роботи, логістика		3337-12500	2725	330
Державне управління й оборона; соціальне страхування		3337-5834	2800-3330	347
Інформація та телекомунікації		4167-10834	2150	465
Наземний транспорт		3334-5000	1993	329
Фінансова та страхова діяльність		3334-7500	2555	651
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт		2084	2644	310

* Розрахунки проводили згідно із курсом долара США та євро у 2013 р.

місяць, а сама галузь перебуває в п'ятірці найбільш низькооплачуваних.

Серед 30-ти країн-членів Організації економічного співробітництва і розвитку найвищий річний оклад вчителів у Швейцарії (в середньому 68000 доларів). Це більше, ніж середня зарплата по країні, яка становить близько 50000 доларів. У Великобританії вчителі заробляють менше середнього річного доходу по країні, що дорівнює приблизно 44000 доларів, отримуючи при цьому трохи більше 40000 доларів. У Франції середня річна зарплата вчителя становить 33000 доларів; у Греції – 25000 доларів, Ізраїлі – 19550; Чехії – 18610; Туреччині – 17180; Китаї – 16410; Бразилії – 14940; Угорщині – 14460 [9].

Дані табл. 2 свідчать про диференціацію рівнів заробітної плати за видами діяльності. Високим попитом на ринку праці і, відповідно, оплатою як в США, так і в Україні користуються ІТ-фахівці. У США та Японії високо оплачується праця в сфері медицини, зокрема в приватній, тому й має таку велику варіацію. В Україні оплата праці тримається майже на одному рівні незалежно від професії і є надто низькою.

Розглядаючи почасову систему оплати праці, слід зазначити, що одна її частина визначається за тарифною сіткою, тому є незмінною, а друга залежить від продуктивності праці кожного працівника та економічних результатів діяльності підприємства в цілому.

Але існує і національний рівень заробітної плати, який залежить від рівня органі-

зації праці. Наприклад, у країнах з високим рівнем організації (Японія, Німеччина, США) зазвичай вища й заробітна плата, оскільки від неї залежить ефективність самої праці.

Суттєвим впливовим чинником диференціації заробітної плати є профспілки та організації найманих працівників, які вимагають не тільки підвищення рівня оплати праці, а й підвищення мінімальної заробітної плати, яка могла б задовольнити потреби працівників та забезпечити їх добробут. Інститут мінімальної заробітної плати в кожній країні має свої особливості. У світі існують дві моделі формування її рівня. Відповідно до першої – рівень мінімальної заробітної плати встановлюється для всієї економіки країни відповідно до розрахунку за певний період відпрацьованого часу. Другу модель характеризує те, що її розмір зафіксовано в окремих галузях, а не в цілому для всієї економіки країни. Її рівень узгоджують під час укладання галузевої колективної угоди між профспілками і роботодавцями. Ця модель характерна для таких країн, як Німеччина, Італія, Великобританія, Данія, Фінляндія, Швеція [11].

На рівень заробітної плати також впливає життєвий цикл країн. Наприклад, в Ізраїлі працюють 6 днів на тиждень по 12 годин, але такий напружений графік компенсується належною оплатою, що дозволяє задовольнити як первинні, так і вторинні потреби населення. На диференціацію заробітної плати впливають також безробіття, інфляція та рівень податків. Чим вищим є рівень безробіття,

Таблиця 2

Заробітна плата за видами професій у США, Японії та Україні в місяць у 2014 р. (дол. США) [2, 6, 7]

Вид професії / Країна	США	Японія	Україна
ІТ-фахівець	4167-10834	2150	465
Лікар	6667-20834	5818	229
Інженер	3337-12500	2725	330
Різнорабочий	2084	2555	310

інфляції та податків, тим меншою частиною отриманої заробітної плати може скористатися працівник у своїх цілях. Тому не дивно, що спостерігається розрив між розмірами мінімальної та середньої заробітної плати [12].

У Федеральному статистичному відомстві Німеччини зазначають, що одна година роботи в країнах ЄС коштує в середньому 23 євро (244 грн.), що у 16 разів більше, ніж заробляє українець. Так, у Бельгії одна година роботи коштує 39,30 євро (420 грн.), у Румунії – 4,50 євро (48 грн.), у Болгарії – 3,50 євро (37 грн.) [12].

Рейтинг країн, які найбільше нас зацікавили за величиною середньої оплати праці на місяць, ми відобразили в табл. 3.

Проведене дослідження дозволило виявити основні відмінності у рівнях заробітної плати різних країн, що впливають на її диференціацію, а це – якість праці, ступінь її привабливості, гнучкість преміювання, володіння працівником унікальними навичками, його вроджені та фізичні здібності, освіта, підготовка та досвід і, звичайно, сегментація ринку праці, урівноваженням якого повинна займатися держава.

Аналіз рейтингу середньої заробітної плати серед 72 країн світу, відповідно до звіту ООН за 2013 р. [13], показав, що її рівень, насамперед, залежить від економічного розвитку країни, рівня організації праці, інтенсивності праці, безробіття, ін-

Таблиця 3

Рейтинг країн за величиною середньої заробітної плати у 2013 р.* [13]

№ п/п	Місце	Країна	Середня заробітна плата за місяць (долари США)	Середня величина плати за день (долари США)
1	1	Люксембург	4 084	136
2	2	Норвегія	3 678	123
3	3	Австрія	3 437	115
4	4	США	3 263	109
5	10	Південна Корея	2 903	97
6	11	Франція	2 886	96
7	13	Німеччина	2 720	91
8	14	Сингапур	2 616	87
9	17	Японія	2 522	84
10	23	Південна Африка	1 838	61
11	29	Катар	1 690	56
12	31	Польща	1 536	51
13	37	Росія	1 215	41
14	43	Чилі	1 021	34
15	46	Білорусія	959	32
16	49	Панама	831	28
17	56	Україна	686	23
18	57	Китай	656	22
19	65	Молдова	438	15
20	72	Таджикистан	227	8

* Розрахунки проведені згідно із курсом долара США та євро у 2013 р.

фляції, рівня податків, особливостей менталітету населення та внутрішньої політики країни тощо.

Отже, важливими кроками щодо зменшення диференціації заробітної плати в Україні мають стати: врегулювання рівня прожиткового мінімуму; збільшення мінімальної заробітної плати; формування переліку пріоритетних професій, вакансій; удосконалення системи освіти, спрямованої на підвищення якості професійної підготовки висококваліфікованих кадрів.

Література

1. Рівень заробітної плати відповідно до видів робіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kadrovik.ua>
2. Закон України “Про оплату праці” від 24.03.1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>
3. Відмінності в рівнях заробітної плати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uchebnik-online.com/123/1138.html>
4. Кустовська О., Безродна Т. Порівняльний статистичний аналіз диференціації в оплаті праці (дослідження науковців) / Вісник ТНЕУ. – 2011. – Вип. 2. – С. 114–117.
5. Баранов В. В. Світовий досвід побудови ефективною системи оплати праці на підприємстві // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 20(1). – С. 139–145. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npkntu_e_2011_20\(1\)_23.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npkntu_e_2011_20(1)_23.pdf)
6. Середня заробітна плата в Японії за видом діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stat.go.jp/english/data/service/2004/gaiyou/z5.htm>
7. Середня заробітна плата в Україні за видами економічної діяльності за місяць у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/Zarp_ek_m/zpm2014_u.htm
8. Зарплата українських вчителів – одна з найнижчих у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/838832-zarplata-ukrajinskih-vчителiv-odna-z-naynijchih-u-sviti.html>
9. Середня зарплата українського вчителя – 2 500 грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galinfo.com.ua/news/117210.html>
10. “Пакращення”: в українців у 2013-му – найменша заробітна плата у Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expres.ua/main/2013/05/02/86546-pakrashchennya-ukrayinciv-2013-mu-naumensha-zarobitna-plata-uevropi>
11. Кваснікова Г. С. Закордонний досвід застосування оплати праці найманих працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua>
12. Середня заробітна плата у порівнянні з країнами світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.varianty.net/>
13. Заробітна плата робітників в світі. Звіт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rate1.com.ua/ua/suspilstvo/2194/>